ՀԱՅԵՐԷՆ ԵՐԿՈՒ ՁԵՌԱԳԻՐ ԱՒԵՏԱՐԱՆՆԵՐ

— oo —

Մը· Էրնէսպ Բարդրիճի հոգածութեամբ քանի մը տարի առաջ Սեբաստիայէն Հայէպ փոխադրուած Երեսուն հատոր ձեռագրաց մէջ ուշադրութիւն դրաւեցին երկու Բժշկարաններ, որոնց համառօտ նկարագիրը կու տամ առաջիւ, այն համոզումով՝ որ անոնք օգտակար կը հանդիսանան հայ բանասիրութեան եւ մասնաւորաբար բժիշկ-բանասէր Տր· Վահրամ Յ· Թորգոմեանի այդ նիւթի նուիրուած աշխատութեանց: Երեսուն հատոր այս ձեռագրերը վերջերս Երուսաղէմ դրկուեցան, դրուելու համար Ս· Յակոբեանց ճոխ մատենադարանին մէջ:

1·— Սիմէոնի Մագիստրոսի Սեբեան Անտիոքացւոյ: Շարակարգութիւն ըստ յունական տառից, յաղագս զօրութեանց կերպեաց·— Յեղաշրջեալ ի Հելլենականէն ի Հայ բարբառ, աշխատութեամբ Գէորգայ Դպրի Մեծիմաստի Կոստանդնուպօլսեցւոյ: Ըստ խնդրոյ հայցման ազնուատոհմ Պարոն Կարապետին Եաղուպեանց: Յամի Տեառն 1783· եւ ի թուականութեանս Հայոց ՌՄԼԲ: Նորոգ օրինակեալ՝ ձեռամբ Նիկողայոսի բժշկի Համթեցւոյ, ի քաղաքն յԵւդոկիայ: ի 1823: եւ ի ՌՄՀԲ:

Հանդիպակաց էջի արձանագրութենէն կ'երեւայ որ բժշկարանս 1837 Յունիսին անցած է Տիգրանակերտցի մահտեսի բժիշկ Յարութիւնի:

Թերթ՝ 70·— Մեծութիւն՝ 24 — 16½ սանդմ·— Գրութիւն՝ միասիւն·— Տողք՝ 25·— Կազմ՝ կաշեղաս խաւարքարտեայ, չազանակագոյն·— Մազաղաթեայ պահպանակներ՝ չկան·—Հանգամանք՝ լաւ պահուած·— Գատարկ թուղթք՝ միայն չորս թերթ, սկիզբն ու վերջը·— Գիր՝ միջակ նոտրգիր, ամբողջ հատորը միեւնոյն գրչէն·— Լուսանցազարդ, խորան, մանրանկար եւն չունի·— Երկու տող վերնագիր ունի միայն սկիզբը, առաջին տողը ոսկեզեղ, յաջորդը՝ մանուշակագոյն կարմիր մեծ բոլորգիր·— Միայն 2րդ էջին վրայ կայ մեծագիր նկար մը, որ կը ներկայացնէ իշխանական սեղան մը, որուն շուրջ բազմած են թագաւորն ու թագուհին: Սեղանին աջ կողմը կեցած է պարտաւոր բժիշկը, որ արքայական ամոլին ցոյց կու տայ սեղանին վրայ ոսկեզօծ պնակին մէջ դրուած խորտիկներուն մնացորդները: Թագուհին բժշկին խօսքերը լսելէ յետոյ, սիրտը ճմրուտած ձեւ մը ունի եւ կարծես չ'ուզեր ճաշել: Նկարը յաջող է·— Հատորիս սկիզբը կայ հայերէն սեւ կնիք մը, որ չի կարդացուիր:

Ձեռագիրը կ'սկսի 3րդ էջէն, կարմրագեղ հեռեւեալ խորագրով՝ Շարակարգութիւն ըստ տառից, Յաղագս զօրութեանց կերպի իրաց, շարադրեալ ի Սիմէոնէ Սեթեան Անտիոքացւոյ եւ ընծայեալ Արքային Միքայէլի Տուքայի, որուն կը յաջորդէ հեռեւեալ յառաջաբանութիւնը ·

Բազումք եւ հմտականք, ո՛վ մեծազոյն եւ ըստ մաաչ արքեղակնատեսիլ թագաւոր, ո՛չ միայն ի Հելլինաց եւ ի Պարսից եւ Հապաբացւոց եւ ի Հնդկայնոց, յաղագս զօրութեանց կերպեաց շարադրեցին· որք եւ յամանս համամձայնեալք, յամանս տարամձայնեալ, պարս զոլ համարեցայ ուրեմն

զլաւագոյնսն յամենայնից, եւ որք ճշմարիտ երեւէին որոնել, եւ մատուցանել Աստուածաբեալ եւ կարող թագաւորութեան քում. որպէս զզօրութիւն եւ զյաւակութիւն իւրաքանչիւր կերլի իրի ծանուցեալ գրութիւն քոյ, վարեսցի նոքօք ըստ բանի, եւ զընտանի առողջութիւն պահպանեսցի. քանզի ի պահպանելն առողջութեան, զօրեղանայ եւ ամենայն հպատակեալն, վասն զի ո՛չ այլ ինչ աշխարհի օգտակարագոյն եւ շահաւորագոյն քան զառողջութիւն, եւ քան զերկարակեցութիւն բարւոյ թագաւորի. եւ զի զոմանս ի կերլեացն այլապէս հասարակ սովորութիւն անուանէ, եւ այլապէս հին բժշկացն կիրառութիւն: Բայց մեք հասարակագոյն եւ ծանուցեալ անուամբքն ի կիր արկցուք. վասն առ ձեռն գիւտի խնդրեցեալ իրին: Մինդամայն առընթեր հիւսեցիս այսմ ճառի եւ ի սովորական համեմատականաց եւ ի ծիսանելեաց եւ յայլ ծանօթական բուրականաց:

Ապա կու գայ բո՛ւն հատորը, որ բժշկական բառարան մբն է, այբուբենական կարգով, Ադէն մինչեւ Ֆոանկի բողկ, ընդամէնը քննուած են 159 բառ, — կենդանային, բուսային եւ հանքային: Ճաշակ մը տալու նպատակաւ բժշկական բառարանէս, առաջեւ կը դնենք կոտեմ բառը.

«Կոտեմն ջերմ է եւ չոր. եւ հատանէ զմաղասական եւ զթանձր հիւթս. եւ ջոկ խառնեալ լինի ի գեղոցանն շնչարգելութեան, եւ յոյժ ջերմացուցանէ: Իսկ ունդն սոցին զօրագոյն է առ այսպիսի նեղգործութիւնս: Ասեն եւս թէ այնմ որ ուտէ զկոտեմն սրամտութիւն պատճառէ, եւ առ ամբողխտականն գրգռէ: Բայց մուգն սորին կալեալ ի բերանի, զցաւս ատամանց բուժէ»:

Բառարանիս կը յաջորդէ բժշկարանը, հետեւեալ ծանօթագրութեամբ՝

Համառօտ Բաղուածոյ Զարմանալի Խորհրդոց, փորձիւ հաստատեալք յաջողակ իմն գիտուածովք ի արամագրութիւնս մարմնոյ: Բաժանեալ ի չորս գիրս: Յառաջնումն ընձեռի գրժշկական խորհրդոց:

Յերկրորդումն գիտորհրդոց գանազան իրացն պատկանեցելոց:

Յերրորդումն զգէսպէս տեսակաց քիմիական խորհրդոց: Եւ ի չորրորդումն զառաւեղաբաշխական բժշկականութենէ: Հանդերձ կիրառութեան իւրք առ ի պահպանել յառողջութեան: Ի լոյս ածեալ ի Պարոն Ֆրանչիսկոսեան Դիմիթրիկոսէ Ավտայ՝ որ է վերակացու գեղօրէից ի յաւագ հիւանդանոցն Սրբոյ Հոգոյն եկեղեցւոյ ի Հռոմ: Յաւելմամբ ի նորոյ նոյնոյ հեղինակի: Ի Վենետիկ տպարանի: Բուսանի: Զեռամբ Հռեմոնդինոյ: Հրամանաւ մեծաւորաց: Արդ տեսարակիս այսոքիկ ի սոյն հեղինակի յիտալիական գրոցն յաւելան ի Հայս ի մեառասան պրակս պատկեալ: —

Յաջորդ 11 գլուխներն ունին հետեւեալ խորագիրները: — 1.— Յաղագս պաշտածանելոյ զկեանս յառողջութեան.—2. Յաղագս կազդուրելոյ զվերապատակն.— 3. Յաղագս տունջենական կամ միջօրեական քնոյ.— 4. Յաղագս արգելման փքոյ.— 5. Յաղագս կարգի կերակրելոյ.— 6. Յաղագս նախապատրաստութեան յառաջ քան զճաշ առնելոյ.— 7. Յաղագս մելամաղձային խորշելի կերակրոց.— 8. Յաղագս կերակրոց բարւոք սնուցչաց եւ պարարտացս.— 9. Յաղագս յատկութեանց գինեաց բարեաց.— 10. Յաղագս գեղօրէից մահաբեր թունոց.— 11. Յաղագս կերպի ուտելոյ եւ ըմպելոյ: —

Հատորս կը վերջանայ համառօտ

digitised by A.R.A.R.@

բառարանով մը ուր 47 հայերէն բառերու թուրքերէն նշանակութիւնները դրուած են, դիւրաւ հասկնալու համար բո՛ւն բժշկական բառարանը։

ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԱՐՔ. ՍԻՒՐՄԷԵԱՆ
Հալէպ, 27 Սեպտ. 933
(Շարունակելի)

ՍԻՐԵՐԳ

Զեմ գիտեր, ուրկէ՞ կու գան մի առ մի
Ցուզական ձայներ... կարծես դէմ դէմի
Զոյգ մը վիրաւոր թռչնիկներ կ՚երգեն,
Ու կարծես հեռուն, կարօտի հեւքէն

Յոյս մը կը մարի, տակաւ կ՚անհետի...:
Ցանկութեան խղճը վանելով մէկդի,
Սիրարս կը անենչայ լուռ ապրումներու,
Ինքն իր մէջ ուզուած, ակնարկէ հեռու...:

***

Կուսական դէմք մը կը ժպտի ինծի,
Եւ իր վանդակէն, կուրծքէն ապարծի
Կ՚արձակէ սիրուն զոյգ մը տատրակներ,

Որոնք ափիս մէջ կու գան թրփռալ...
Ու սիրով արբշիռ, կը մեկնին դարձեալ
Սիրոյ բոյնն իրենց, ըսպիտակ ու ջեր...:

Թ. ԱԶԱՏԵԱՆ

1933, Պոլիս

digitised by A.R.A.R.@